

Chữ duyên trong và ngoài nhà Phật

ISSN: 2734-9195

15:46 30/12/2024

Phật giáo cho rằng vạn vật, mọi sự vật hiện tượng đều do nhân duyên hội hợp mà thành, còn duyên kết dính tồn tại, hết duyên hoại, sinh hoại dị diệt cũng do duyên.

Biệt ngữ “*duyên*” căn bản trong giáo lý Phật giáo, khi tiếng Việt ghép từ có một trường nghĩa: duyên sinh, duyên hợp, nhân duyên, thuận duyên, nghịch duyên, trợ duyên, gieo duyên... Phật giáo cho rằng vạn vật, mọi sự vật hiện tượng đều do nhân duyên hội hợp mà thành, còn duyên kết dính tồn tại, hết duyên hoại, sinh hoại dị diệt cũng do duyên.

Một cách hoằng pháp dùng ẩn dụ chiếc xe đạp để nói về duyên để nhớ: cầm xe, niền xe, sườn xe, vỏ ruột xe, yên xe, xích... hợp lại gắn kết thành chiếc xe đạp, hư hoại tan rã từng món đâu có còn chiếc xe?

Vạn vật cũng vậy. Vợ chồng do duyên mà đến, gắn kết hôn nhân, lập gia đình, hết duyên thì tan. Ngũ hành đất nước gió lửa hội hợp tạo nên thân thể con người, hết duyên bệnh tật, rồi hoại diệt.

Mọi sự vận hành theo nhân quả, trong đó “duyên” tạo nên căn bản của giáo lý Phật giáo để chỉ về mọi sự vật hiện tượng, không có ngoại lệ. Nhà Phật nhìn vào mọi sự vật hiện tượng, mọi tồn tại qua lăng kính duyên, (cùng nhân quả...).

12 nhân duyên trong đạo Phật. Ảnh sưu tầm

Những duyên không phải đặc quyền của biệt ngữ Phật giáo, cũng phổ biến dùng trong dân gian, văn học gói nội hàm có khác biệt với “*bên*” nhà Phật dù cũng có nét tương đồng, gần gũi.

Trong truyện Kiều, Cụ Nguyễn Du dùng từ “*duyên*”: Người ơi gặp gỡ làm chi, trăm năm biết có duyên gì hay không? “*Duyên*” trong thi ca, Kiều, có thể hiểu từ lăng kính Phật giáo. Kiều và Kim Trọng có duyên nợ chi trong nhiều đời nhiều kiếp hay không, gặp nhau rồi có kết duyên ân tình hay không? Và, diễn biến Kiều trả lời các câu hỏi đó.

Ca dao “*Còn duyên kẻ đón người đưa, hết duyên đi sớm về trưa một mình*” nói về phận hồng nhan. Nên duyên chồng vợ, duyên thầy trò anh em bè bạn trong ngôn ngữ đời sống đều gần gũi giá lý Phật giáo.

Có nét độc đáo ở Nam Bộ khi chữ “*duyên*” được dùng khác đi, chỉ còn vô ngôn ngữ, nội hàm không liên quan Phật giáo: Ăn nói gì vô duyên, cô đó nhìn có duyên quá!, Anh kia nói chuyện có duyên... “*duyên*” ở đây gói cái hay cái đẹp, hấp dẫn với ý tứ sâu sắc đến mức khó diễn tả hết.

Ví dụ: Nhỏ đó đẹp mà không có duyên- “*duyên*” ở đây là gì? Hoặc: cô đó không đẹp mà có duyên nên nhiều người thương. Duyên ở chỗ này có lẽ phù hợp với từ ghép “*duyên dáng*”? Thay vì dụng từ duyên mang tính tôn giáo, chỉ quan niệm, “*duyên*” trong ngôn ngữ đời sống Nam Bộ diễn đạt về thẩm mỹ, cái đẹp của phương ngữ đất Nam bộ.

Tản mạn về “*duyên*” của Đạo của đời, thấy hay.

Tác giả: **Nguyễn Thành Công**